

УДК 94 (477.8):502.8

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.17>

СЛУЖІННЯ СВЯТОЇ ЛІТУРГІЇ У НЕЛЕГАЛЬНИХ УМОВАХ (1946-1989 РР.)

Юрій ПЕТРАНЮК

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна*

Науковий керівник: Ольга (с. Андрея) МАСЛИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна

Впродовж століть свого існування Христова Церква пройшла різні періоди історичного розвитку. Починаючи від П'ятидесятниці до сучасності - це були часи свободи та переслідування. У нелегких умовах радянської системи опинилася Українська Греко-Католицька Церква (далі – УГКЦ) у ХХ ст., після псевдо собору 1946 р., коли приходилось ісповідувати віру в Христа у нелегальних умовах, під жорстким контролем державних органів влади та атеїстичної ідеології.

Найважливішим джерелом духовного життя та підтримкою для багатьох мирян та духовенства у цих складних реаліях радянської дійсності була Божественна Літургія. У Пресвятій Тайні Євхаристії, єднаючись з Христом, ісповідники віри мужньо пили чашу терпіння до кінця. Однак, катакомбний період вносив свої корективи у літургійні богослужіння, яких неможливо було служити відкрито та святково.

Митрополит Йосиф Сліпий, який перебрав на себе в листопаді 1944 р. нелегку ношу керівництва УГКЦ у складні часи, усвідомлював всю відповідальність свого служіння. Передбачаючи ліквідацію УГКЦ ще у 1941 р., єпископ Йосиф Сліпий разом із митрополитом Андреем Шептицьким та іншими ієрархами Церкви, підготував «Інструкцію» (брошуру) або «Головні правила сучасного душпастирства» [5].

В «Інструкції» митрополит Йосиф Сліпий так писав про обов'язки кожного служителя святих тайн: «Цією своєю спільністю із Господом та Його ласкою і любов'ю, священник відкриває своїм вірним шлях до Тайни Господа через своє слово та через свій приклад служіння. Слова священника при уділенні Святих Тайн – це не лише зовнішня форма, а найперше вираз його внутрішнього життя із Богом, і в Бозі [5].

Митрополит Йосиф, пишучи про служіння Святої Літургії в нелегальних умовах, у своїй «Інструкції» перш за все звертає увагу на місце відправи та літургійну «утвар», котру радив використовувати. Зокрема зазначав: «Службу Божу можна правити без світла, без антимінса, але бодай на обрусі, якщо є, навіть без риз, якщо їх не має, і то де-небудь у приличнім місці, і на дворі під голим небом, і без відповідаючого, як ніхто не вміє служити. Кожний священик має право посвятити собі чашу. Якщо не має чаші, можна вживати скляної посудини (склянки, келіха, порцелянового горнятка і т. д.)» [5].

Також митрополит Йосиф Сліпий пише про матерію, яка дозволена до використання при відправі Літургій: «Щодо матерії, то мусить бути до важности хліб пшеничний, квашений або прісний. Якщо немає дріжджів чи квасного тіста, треба спекти паляницю. Якщо немає пшеничної муки і вина, не можна правити Служби Божої. У пшеничній муці може бути мала домішка іншої (житньої, ячмінної), але в більшості має бути пшенична мука. Вино може бути тільки виноградне. Всі інші овочеві і штучні вина та соки є неважною матерією, і на них ніяк не можна важно правити Служби Божої. Витиснений сік із недоспілого винограду і винний оцет є теж неважною матерією. Можна зробити вино з родзінків, які набрякають у воді. Їх витискається щойно по кільканийцятьох годинах, і той плин, який має мати смак, краску і запах вина, буде важною матерією» [5].

Іншим, не менш важливим та цікавим пунктом, щодо відправлення Божественної Літургії, в брошурі митрополита Сліпого стала літургійна мова. Так, він зазначав: «Щодо форми слів освячення, то нема що додавати. Хіба можна звернути увагу на те, що коли б наш священик прийняв до з'єдинення парохію, яка бажає собі, щоб правити в українській, білоруській чи іншій мові, то треба так зробити, і освячувати в народній мові, хоч краще було б бодай слова освячення говорити в церковній словянській мові» [5].

Дуже рідкісним явищем у катакомбний період існування УГКЦ були Служби Божі співані, що служилися б у церквах, приватних помешканнях чи на хуторах. У більшості випадків – це були так звані «читані» чи «тихі». У місцях позбавлення волі, таборах на засланнях, священики могли відправляти Літургію, як писав митрополит, навіть в «думках чи про себе» [2].

Пишучи настанови для духовенства митрополит Йосиф Сліпий заторкнув також і інші важливі питання священичого служіння: «Чи можна причащати Святими Тайнами з церкви нез'єдинених? Можна з конечности, щоб тільки не було згіршення. Загально відома річ, що нез'єдинені приймають Св. Причастя стоячи і приносять частіше немовлят до Св. Трапези, щоби запричащати їх каплею Найсв.

Крови. Треба цей пристарий християнський звичай пошанувати і зберігати» - писав митрополит [5].

Також ієрарх Церкви в «Інструкції» надав вказівки щодо причастя хворих у складних ситуаціях: «Св. Причастя можуть вірні самі взяти собі, якщо заходило б побоювання, що пізнають переслідуваного священика. [До хворого] Св. Причастя може занести без свічки і тайно. Побожний вірний, а недужий може сам запричащатися...» [5].

У більшості випадків вірні УГКЦ не мали можливості щонеділі брати участь у Службі Божій. Храми були зачиненими, духовенство ув'язнене, а державні органи влади здійснювали жорсткий контроль над проявами будь-якої релігійності. Саме тому багато мирян УГКЦ долучалися до молитви вмикаючи радіо Ватикану, Служба Божа по якому служилася кожної неділі.

Отець Карл Мелніцький ЧСВВ так згадував про важливість Літургії для вірних переслідуваної Церкви Радянського Союзу: «Побожні та відважні католики, кожної неділі з самого ранку ставлять стіл перед закритою і огороженою церквою, яку комуністи перемінили на свій склад, накривають цей стіл чистим і вишитим обрусом, кладуть на нього радіо, малий хрест, хліб, вино і воду. Всі присутні тихцем і дуже уважно моляться та слухають співи й проповідь, що їм несуть хвилі Ватиканського Радіо. Після освячення всі причащаються тими дарами, що освятилися на престолі перед ними... » [3].

Божественна Літургія підпільної Церкви була джерелом віри для духовенства і мирян. Вона була центром духовного життя переслідуваної УГКЦ. Отець Петро Галадзи із Інституту Андрія Шептицького в Онтаріо (Канада), який не належав до катакомбної Церкви, коли отримав відео запис Літургії, що служив місцеблюстителем Володимир Стернюк в нелегальних умовах, так ділився своїми враженнями від побаченого: «Мені здавалося, що вперше в моєму житті я бачив правдиву Божественну Літургію. Звичайно, що з огляду на історію та доктрину це звучить цілковито абсурдно, але це відчуття мене не покидало, і я почав розуміти чому. Це було тому, що досі я не бачив ні одної Літургії, за яку могли справді арештувати. Не бачив ні одної Літургії, яка так тісно і нерозривно була пов'язана із життям. І коли звучало «Твоє від твоїх, Тобі приносимо за всіх і за все» хтось із присутніх міг його перервати і попросити доставити не ще одну частичку, але його власне життя на дискос приношення» [4].

Таким чином, ієрархи Церкви приготували духовенство та мирян до складних умов існування УГКЦ. Митрополит Йосиф Сліпий передбачаючи заборону легальної діяльності УГКЦ, а також, розуміючи значення Божественної Літургії в житті священика, видав «Інструкцію». Саме вказівки митрополита, щодо служіння Літургії стали джерелом сили та витривалості в часи тоталітарних переслідувань.

Виходячи з обставин, інвентаря та можливої матерії для служіння, священники не переставали молитися, що і стало передумовою легалізації Церкви у 1989 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василь Рудейко. «Христос посеред нас»: Впровадження у літургійне богослов'я Церков візантійської традиції. Львів: Видавництво Українського католицького університету 2015, 284 с.
2. Літургія підпільної церкви. Збірник. За редакцією Івана Говери. Спомини. Статті. Інтерв'ю. Фотоматеріали. – Тернопіль: Джура, 2014. – 208 с.
3. Мелніцький К. Свідчення. – Рим, 14.05.2012.
4. Потт Т. Сакраментальне розуміння Церкви: схід і захід. Наукові записки Українського Католицького Університету, І. 1. – Львів, 2009. – С. 250.
5. Сліпий Й. Головні правила сучасного душпастирства. – Збараж, 1941.

Дата надходження до редакції: 19.11.2019